

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERĐİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 74 Yıl: 2020 & Volume: 13 Issue: 74 Year: 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İNGİLİZ KIDEMLİ YÜZBAŞI H. C. LUKE'UN YUNAN İŞGALİ SONRASINDA AYDIN VİLÂYETİ'NDEKİ GÖZLEMLERİ (10-21 EYLÜL 1919)

OBSERVATIONS OF BRITISH LIEUTENANT COMMANDER H. C. LUKE IN AYDIN PROVINCE AFTER THE GREEK OCCUPATION (10-21 SEPTEMBER 1919)

Yücel ÖZTÜRK¹

Öz

Savaşların ardında bıraktığı tahribat ve yıkımların doğru kaynak ve usullerle tespit edilerek tescil edilmesi, en az yapılan mücadele kadar önemlidir. Bu doğrultuda savaşlar esnasında veya bitiminde uluslararası hukuk normları ya da devletlerin şahsi beklentileri çerçevesinde yıkıma maruz kalan ülke topraklarına resmi yahut gayri resmi gözlemler gönderilmesi bilinen uygulamalardandır. Ortaya konulan bu uygulamalar neticesinde tanzim edilen gizli veya açık raporlar ise yıkım sonuçlarının tespit edilmesinde ana kaynaklardan olup tarihe ışık tutma görevi üstlenmektedir. Türk Kurtuluş Savaşı'na veri sunan bu raporlardan birisini de Kıdemli Yüzbaşı H. C. Luke'un gözlemleri oluşturmaktadır.

İngiliz Hms. Iron Duke gemisinden Kıdemli Yüzbaşı H. C. Luke, Akdeniz Ordu Başkomutanı Yüksek Komiser Sir J. de Robeck tarafından -İzmir'e asker çıkartılıp, bir oldubitti ile Yunan istilasına terkinin ardından- Aydın Vilâyeti'ndeki Yunan işgaline dair gözlemlerde bulunmak üzere görevlendirilmiştir. Luke'un gözlem ve tespit faaliyetleri, 10-21 Eylül 1919 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. İngiliz Kıdemli Yüzbaşı, gözlemleri esnasında bölgedeki yerel yöneticiler, Yunan işgal gücünün mensupları, azınlık dinî temsilcileri, direniş gösteren yerel Türk unsurlarının liderleri ve İtilâf D subayları ile görüşerek elde ettiği bilgileri, 6 Kasım 1919 tarihli raporunda dile getirmiştir.

Çalışmada Luke'un hazırladığı ve daha önce detaylı şekilde incelenmemiş raporun ışığında Aydın'ın işgal süreci ve sonrasına dair değerlendirmelerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda tematik bir yöntemle hareket edilerek bölgenin genel nüfusu ve sosyal yapısı sunulmuş, Aydın'ın işgali başta olmak üzere öncesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler gösterilmiş, Yunanların sosyo - politik ve çıkarıcı amaçları ortaya çıkarılmış ve "truva atına saklanıp buldukları fırsatı ganimete çevirme" eylemleri hakkında özel detaylar sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aydın Vilâyeti, Yunan İşgali, Kıdemli Yüzbaşı Luke, Rapor, Vahşet.

Abstract

Identifying and registering the devastation and destruction left behind by wars with the right resources and methods is as important as the war. Accordingly, it is a known practice to send official or unofficial observers to the territories of the countries subjected to destruction during or at the end of wars within the framework of the norms of international law or the personal expectations of the states. Confidential or apparent reports issued as a result of these implementations are some of the main sources in determining the results of devastation and serve to set light on history. One of these reports that presented data on the Turkish War of Independence is the observations of Lieutenant Commander H. C. Luke.

Lieutenant Commander H. Luke from the British Hms.Iron Duke ship was assigned by the Supreme Commander of the Mediterranean Army, High Commissioner, Sir J. de Robeck, to make observations on the Greek invasion in Aydın Province which is a fait-accomplı after the troops were landed in İzmir. Luke's observations and detection activities took place between 10-21 September 1919. The British Lieutenant Commander, expressed the information he obtained during his observations by meeting with local

¹ Dr., Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Tarih Bölümü, yozturk1526@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7540-7030.

administrators in the region, members of the Greek occupation force, representatives of the minority religion, the leaders of the local Turkish irregulars and the intelligence officers of the Allied Powers in his report dated November 6, 1919.

In the study, it is aimed to reveal the evaluations of Aydın's occupation process and afterwards in the light of the report prepared by Luke and which has been examined in detail before. In this scope, the general population and social structure of the region was introduced by using a thematic method, the developments before and after the occupation of Aydın were shown, the sociopolitical goals of the Greeks were created and specific details are provided about "the actions of hiding in the trojan horse and turning their opportunity into spoils".

Keywords: Aydın Province, Greek Occupation, Lieutenant Commander Luke, Report, Brutalite.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, İttifak (Almanya, Avusturya Macaristan ve Bulgaristan) olarak adlandırılan devletler grubunun safında I. Dünya Savaşı'na girmiştir. Osmanlı Devleti, birçok savaş bölgesi cephesinde başarılı olsa da müttefiklerinin yenilgileri ve imzaladıkları anlaşmaların ardından yaşayacağı işgaller ile daha olumsuz durumlara düşeceğini bilmeden biran evvel ateşkes ilan ederek savaştan çıkma arayışlarına girişmiştir. Bu süreç, 15 Eylül 1918'de Makedonya Cephesi'nde İtilaf Devletlerinin (İngiltere, Fransa ve İtalya) Bulgar savunma mevzilerini çökertmesinin ardından 28 Eylül 1918'de Bulgarların müttefikleriyle görüşmeden ateşkesi kabul etmesiyle başlamıştır (TİH I MMT, 24). Bulgaristan'ın mütareke istemesiyle İttifak Devletlerinin (Almanya, Avusturya-Macaristan) Osmanlı Devleti ile her türlü bağlantısı kopmuştur. Bu gelişme bağlamında Boğazların ve Doğu Trakya'nın Bulgaristan ve Batı Trakya üzerinden, Orta Avrupa ve Almanya'nın da güneyden İtalya, Sırbistan ve Romanya üzerinden tehlikeye düşmesi, zor durumdaki Almanları da mütarekeye zorlamıştır. Almanya da müttefiklerinin onayını aldıktan sonra 4 Kasım 1918'de telgrafla Amerika Cumhurbaşkanı W. Wilson'a mütareke teklifini sunmuştur (TİH I MMT, 27-28).

Tüm müttefiklerinin ateşkes ilan etmesinin ardından Osmanlı Devleti, ise 5 Ekim 1918'den itibaren ilk olarak İspanya sonrasında da İsviçre aracılığıyla Amerika Cumhurbaşkanı'na, akabinde İzmir Valisi Rahmi Bey'i İngiltere'ye göndererek anlaşma arayışlarına başlamıştır (TİH I MMT, 30).

Ateşkesin biran evvel imzalanabilmesi amacıyla Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Kût'ül Amâre Savaşı'nda esir alınan ve İstanbul Büyükkada'da tutsak bulunan İngiliz General Charles V. F. Townshend'dan² gelen aracılık önerisini kabul etmiştir. 18 Ekim 1918'de ise General Townshend İstanbul'dan İngiliz Akdeniz Filosu Komutanlığı'na ulaşmak üzere yola çıkarılmıştır (TİH I MMT, 30). Bu gelişmelerin ardından Bahriye Nazırı Rauf Bey'in başkanlığındaki Türk Heyeti³ üç gün süren görüşmelerden sonra Limni adasının Mondros Limanı'nda demirlemiş olan Agamennon zırhlısında 30 Ekim'de ateşkes mütarekesini imzalamıştır.⁴ Böylece yoğun girişimlerin ardından imzalanan ateşkes ile Osmanlı Devleti açısından da I. Dünya Savaşı sona ermiştir.

Mütarekenin hükümleri ise özetle şöyle idi (Türkgeldi, 1948, 69-73; TİH I MMT, 34-36). Boğazlar işgal devletlerinin geçişlerine açılacak; Türkiye esirleri şartsız iade edecek; asayişin temini dışındaki kuvvetler haricinde ordu terhis edilecek; Türk gemileri, limanları ve demiryollarına el konulacak; İtilaf Devletleri kendi güvenlikleri için stratejik yerleri işgal edebilecek; Kafkasya boşaltılacak; Toros tünelleri işgal edilecek; telsiz ve telgraf hatlarına el konulacak; Bingazi, Suriye, Yemen, Hicaz, Asir, Irak, Trablus'taki Türk kuvvetleri teslim olacak ve Doğu'daki altı vilâyette (Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Sivas) karışıklık çıkması halinde İtilaf Devletleri tarafından işgal edilebilecekti. Başka bir deyişle işgaller Irak vasıtasıyla Doğu Anadolu'ya da yayılabilecekti (Jaeschke, 1971, 21). Bu maddeler, Osmanlı Devleti için savaşın bitmediğinin sadece adının değiştiğinin ve yakında başlayacak yoğun işgallerin habercisi olacaktı.

² General Charles V. F. Townshend'in gözünden Kût'ül Amâre Savaşı'nda esir düşmesi ve İstanbul'daki esaret dönemi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Townshend, 2019, 557-570.

³ Türk Heyeti Bahriye Nazırı Rauf Bey, Kaymakam Sadullah Bey ve Reşat Hikmet Bey'den oluşmaktaydı.

⁴ Mütareke görüşmeleri için daha geniş bilgi için bkz. Ali Fuat Türkgeldi (1948). *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*. Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları; Selâhattin Tansel (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, I-IV*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları; Tolga Başak (2013). *Türk ve İngiliz Kaynaklarıyla Mondros Mütarekesi ve Uygulama Günlüğü (30 Ekim-30 Kasım 1918)*. İstanbul: IQ Yayınları.

Mütarekeden sonra aralarında yaptıkları gizli paylaşım anlaşmalarını uygulama fırsatı bulan İtilaf Devletleri ilk olarak Musul, İskenderun, Doğu Karadeniz, Adana, Antalya ve İstanbul olmak üzere birçok stratejik konuma haiz bölgeyi hızla işgale maruz bırakmıştır (Türker, 1993, 191; Fromkin, 1994, 127; Sander, 2003, 383). Zira Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı Devleti ile diğer müttefikleri gibi kesin sonuçlu ve kalıcı bir antlaşma henüz imzalanmamıştı. Bu maksatla kısa bir süre içerisinde gerçekleştirilecek olan ve Osmanlı Devleti hakkında kesin kararın verileceği varsayılan Paris Konferansı'na kadar stratejik önlemleri sebebiyle işgal edilen yerlerin askerî açıdan denetim altında tutulması, çıkarlarına hizmet niteliği taşımaktaydı (Tansel, 1991, 259-260).

Mütarekenin imzalanmasının hemen ardından gelen günlerde diğer bölgelerde olduğu gibi, Antalya'dan Edremit'e kadar uzanan Türk kıyılarında da İtilaf Devletlerinin işgale yönelik büyük bir hareketlilik içinde oldukları görülmektedir. Aynı zamanda, pasaport ve vize işleri, telgraf ve kablo kontrolü, Aydın demiryolları, İzmir-Kasaba (Turgutlu) ve İzmir-Bandırma demiryollarının kontrolü de İtilaf Devletleri tarafından ele alınmıştı (Müderrişoğlu, 1990, 88-89). Osmanlı Devleti, Batı Anadolu⁵ ve Ege kıyılarının güvenliğinin temini ve kontrolü görevini ise Ekim 1918 başlarından itibaren, Filistin Cephesi'nden nakledilen 8. Ordu sorumluluğuna vermişti. Bu ordunun karargâhu ise İzmir'de konuşlanmıştı (TİH I MMT, 188).

Mondros Mütarekesi'nden sonra İtalya ile Yunanistan arasında İzmir'e sahip olma konusunda Paris Barış Konferansı'nda da konu edilmek üzere büyük bir mücadele ve rekabet yaşanmıştır. Venizelos daha konferansa gidilmeden 2 Kasım 1918'de İngiltere'ye verdiği bir muhtıra, Yunanistan'ın, Batı Anadolu üzerindeki iddialarını tekrarlamış ve Rodos'un karşısında yer bulan Marmaris'ten Ayvalık'a kadar olan kısmın kendilerine verilmesini talep etmiştir (Çelebi, 2019, 133).

Mütarekeden sonra Ege'de bulunan Türk limanlarına gelen ilk İtilaf kuvvetleri gemisi, Albay Dixon komutasındaki bir İngiliz monitörü⁶ olmuştur. 4 Kasım 1918'de bu geminin İzmir kıyılarına gelişinde Rumlar, Yunan bayrakları eşliğinde coşkun gösteriler düzenlemiştir. Bu doğrultuda kiliselere Yunan bayrakları çekilmiş, Venizelos'un resimleri sokaklarda gezdirilmiştir. Hatta kutlama maksadıyla gökyüzüne ateşler de açılmıştır (TİH I MMT, 194). Kendilerince ifade edilmemiş olsa bu tarz deniz kuvvetlerine ait askerî gemilerin, İstanbul, İzmir gibi önemli Türk limanlarına ve karasularına gelip demirlemeleri ve coşkun sevinç gösterileri, siyasi ve askerî bakımdan işgal karakteri taşımaktadır. Diğer taraftan karaya çıkan filo ve gemi komutanları, Türk komutanları ve idare âmirleri nezdindeki teşebbüs ve baskıları ile mütarekeye aykırı olarak devletin idarî ve askerî işlerine müdahale etmişlerdir. Ayrıca başta Rumlar gelmek üzere Hristiyan unsurlarla doğrudan doğruya temas ve münasebete geçerek asayiş bozmaya, devlet aleyhine kışkırtmaya yönelik faaliyetlere girişilmiştir (TİH I MMT, 196).

İzmir'de yaşayan Rum ve İtalyanlar, sıklıkla ülkeleri lehine gösteriler ve etkinlikler düzenlemeye başlamıştır. Özellikle İzmirli Rumlar, 6 Kasım 1918'de İzmir'e gelen İngiliz Komutan Dixon'ı, gövde gösterisine dönüşen törenlerle karşılamışlardı (Öktem, 1991, 8). Rumlar burada çoğunluk olduklarını göstermek için binlerce bayrak hazırlayarak etrafa asmıştı. Yine üzerinde Yunan bayrağı ya da Venizelos kartpostalları bulunan rozetler bastırıp dağıtmışlardı (Taçalan, 2007, 8). 18 Ocak 1919'da Paris'te başlayan Barış Konferansı'nda da İtalya ve Yunanistan arasındaki İzmir'i sahiplenme rekabeti, tüm şiddetiyle devam etmiştir. İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa ise iki devlet arasındaki çatışmada tercihlerini daha zayıf ve yönlendirilmesi kolay olarak gördükleri Yunanistan'dan yana taraf sergilemiştir. Başta İngiltere, Doğu Akdeniz'de güçlü İtalya yerine zayıf bir Yunanistan'ı tercih etmiştir.⁷ İtalya'nın, Trablusgarp'ta yaptığı gibi Batı Anadolu'da da bir "emrivaki" yapmasından endişelenen İngiltere, İzmir üzerine yaşanan bu sorunu, Yunanistan lehine çözmek üzere iki üç Yunan Alayı'nın şehre girmesi için Venizelos'a izin verilmesi yönünde tavırlar göstermiştir (Kurat, 1973, 846). Nitekim 13 Mayıs'tan itibaren İtilaf Devletleri donanma gemileri, İzmir Limanı'na demirlemeye başladı. Amiral Calthorpe'nin başkanlığında toplanan Fransız, ABD,

⁵ İngiltere'nin Yunanlılara toprak verme teklifi ilk defa İngiliz Dışişleri Bakanı Edward Grey tarafından Elefterios Venizelos'a yapılmıştır. 11 Ocak 1915'te Sırbistan'a yardım etmesi karşılığında Batı Anadolu'da "hatırı sayılır" bir kıyı bölgesi Yunanistan'a verilecekti. Ancak bu durum Başbakan Venizelos ve Kral Konstantin arasındaki fikir ayrılıklarından ötürü gerçekleşmemiş idi. Venizelos, 26 Haziran 1917'de Yunanistan'da iktidarı ele almasıyla ülkesini savaşa dâhil etmiş ve Türk Batı Anadolu'sunda hak iddia etmeye başlamıştır (TİH II/1, 8-9). Diğer yandan Yunanlıların Batı Anadolu'da rakibi durumunda olan İtalyanlar da bölge ile öteden beri ilgilenmekteydi. İtalya, Trablusgarp Savaşı esnasında Rodos ve 12 Ada'yı işgal ederek Anadolu'ya komşu bir ülke konumuna gelmiştir. Ege Denizi'ndeki adalara konuşlanmış olmanın da etkisiyle İtalyanlar, büyük savaşın öncesinde siyasi, sosyal ve özellikle bilimsel çalışmalarla Batı Anadolu'ya göz dikmişti (Çelebi, 2019, 132).

⁶ Bir tür savaş gemisi.

⁷ Paris Konferansı'nda İzmir'i elde etme düşüncesiyle İtalya ile Yunanistan arasında çıkan rekabet hakkında geniş bilgi için bkz. Mevlüt Çelebi (2002). *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

İtalya, Yunan filolarının komutanları, İzmir'in işgali için yol haritasını belirlemişlerdi. Plan dâhilinde 15 Mayıs sabahı erken saatlerden itibaren Yunanlar İzmir'e çıkarılacaktı. Amiral Calthorpe bu kararı Türk makamlarına iletmek üzere aynı gün saat 09.00'da Kolordu Komutanı Ali Nâdir Paşa ile Vali Kambur İzzet Bey'e, Amiral Webb de saat 11.00'de Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya verdikleri nota ile İzmir ve istihkâmlarının, Mütarekenin 7. maddesine dayanılarak işgal edileceğini bildirmişti (Bayar, 1968, 2004).

15 Mayıs'ta saat 02:00'de Midilli'nin Yero Limanı'ndan hareket eden çıkarma filosu, 07.30'da İzmir'e ulaşmıştır. İzmir'de yaşayan Rumlar, Yunan askerlerini karşılamak üzere Kordon'a toplanmıştı. Rumlar ellerinde bayraklar ve çiçeklerle "Zito Venizelos" şeklinde tezahürat yapmaktaydı (Taçalan, 2007, 202, TİH II/1, 42). İzmir Metropolitisi Hrisostomos, karaya çıkan askerleri sevinç gözyaşları içinde takdis ettikten sonra halka kışkırtıcı nutuklar veriyordu (TİH II/1, 42). Kordon'daki dinî törenden sonra işgal kuvvetleri Kışla ve Hükümet Konağı'nı işgal etmek üzere iki koldan Konak-Kışla-Güzelyalı istikametinde yürüyüşe geçmiştir. Efun Alayı kışla önüne yaklaştığı sırada bir silahın patlama sesi duyuldu (TİH II/1, 42). Gazeteci Hasan Tahsin (Osman Nevres) tarafından atıldığı kabul edilen ilk kurşundan sonra paniğe kapılan Yunan askerleri, ilk şaşkınlığı atlatarak katliama yöneldi. Esasında asker-sivil ayrımı gözetmeksizin ölüm, yağma, gasp gibi olayların meydana geldiği 15 Mayıs günü İzmir'de yaşananlar, gelecekteki Yunan işgalinin nasıl olacağı konusunda da ipuçları vermektedir (TİH II/1, 42-44).

Nitekim İzmir'de de yaşanmaya başlayan vahşet ve katliamlar, bu şekilde olmuştu. İzmir'e 1918 yılı sonları ile 1919 yılının ilk aylarında, aralarında iki Yunan savaş ve bir Kızılhaç gemisinin bulunduğu İtilâf filosunun gelişiyle başlayan ve giderek artan Rum taşkınlıkları neticesinde Aydın Vilâyeti⁸ ve İzmir'in asayışı ile huzuru bozulmuştu. Ancak görev yapan komutanların, ordu birliklerinin asayışı-güvenliği koruma hususundaki anlayışlı davranışları, polis ve jandarmanın fedakârca gayretleri, bilhassa Türk halkının yurt severliği, sabır ve sağduyusu, işgal güçlerinin müdahalesi için oluşacak bahanelere zemin hazırlamamış ve karışıklıklar önlenmişti. 15 Mayıs'ta gerçekleşen İzmir'e Yunan çıkarılmasına kadar geçen 1919 yılının ilk dört buçuk ayı içinde yaşanan olaylar bu görüşü teyit etmişti (TİH I MMT, 196). Diğer bir ifade ile bahane ve çıkarları ile İtilâf Devletlerinin beklentileri dışında hiçbir gelişme işgale sebep teşkil edemezdi. Ancak 15 Mayıs 1919'da İzmir, Yunanlar tarafından işgal edilmişti. Yunanlar, İzmir'in ardından başta kendilerine ait olan büyük Yunanistan'ı oluşturma hayalleri olmak üzere müttefiklerinin de çıkarları doğrultusunda işgallerini, Batı Anadolu'nun iç kesimlerine doğru genişletti. Ancak işgalleri genişlese de bir süre sonra Mustafa Kemal'in önderliğindeki Türk Millî Mücadele Kuvvetleri ile karşılaşacaklar ve kendi tarihlerine geçtiği tabirle "Küçük Asya Felâketi"ni yaşayarak, başarısızlıkları ile ülkelerine döneceklerdir. Ancak Yunan ordusunun ve yerli Rumların Batı Anadolu'da yaptıklarını tarihe "Yunan Mezalimi" olarak yazdırmayı başaracaklardır (Özcan, 2005, 41-42).

İngiliz donanmasında görevli Kıdemli H. C. Luke'un "Aydın Vilâyeti Hakkında Akdeniz Donanmasının Raporu" 6 Kasım 1919 tarihinde İngiliz İşgal Komitesi Yüksek Komiseri John de Robeck'e sunulmuştur (TNA., CO 537/697). Gözlem raporu, Yunanların, itilaf devletleri arasındaki belirsizlikleri ve anlaşmazlıkları nasıl kendi çıkarları yönünde kullandıkları, kendi aralarındaki uyumsuzlukları, haksız işgallerinin öncesinde yalanlara dayanarak yürüttükleri propaganda faaliyetlerini, İtalya'nın hareket tarzlarını, Yunan ordusunun işgal esnasında ve sonrasında Türklere yaptığı mezalimleri gösteren önemli bilgileri ve teklifleri ihtiva etmektedir. Rapor da yer alan veriler ışığında Aydın Vilâyeti'nin işgali öncesi ve esnasında zulme varan eylemler ortaya konulmaya çalışılmış, Yunanların haksız girişimleri ve iddiaları düzenlenen gözlem raporu çerçevesinde alana ve tarihe katkı sağlaması amacıyla belirlenmiştir. H. C. Luke'un raporunda, 10-21 Eylül tarihlerinde Aydın Vilâyeti'ndeki genel durum şu şekilde ifade edilmektedir:

"Ben bu vesile ile belirtmek isterim ki sizin talimatlarımız doğrultusunda Aydın Vilâyeti'nin genel durumu ile ilgili izlenim elde etmek için 10 Eylül'de İzmir'e gittim. 13 Eylül günü İzmir'in 20 mil⁹ uzağındaki Gölcük'ü ziyaret ettim. Çünkü burası Yunan birlikleri tarafından harabeye çevrilmiş tipik bir Türk köyü örneğidir. 14 Eylül'de Manisa şehrini ziyaret ettim. 18 Eylül'de ise Aydın'a geri döndüm. İlerleyen günlerde Tuğamiral FitzMaurice, General Hare¹⁰, General Hanbury¹¹, Bay Morgan¹², Tuğamiral Bristol¹³, M. Sterghiades¹⁴, General Nider¹⁵, Aydın Valisi,

⁸ Aydın Vilâyeti; İzmir, Aydın, Saruhan ve Denizli olmak üzere toplam dört sancaktan oluşmaktadır.

⁹ Bir uzunluk ölçü birimi olan 1 mil yaklaşık olarak 1.609 metredir. Buna göre yaklaşık 32 km'dir.

¹⁰ Zulme Uğramış Şehirler Komisyonu İngiliz Temsilcisi

¹¹ General Milne'nin Temsilcisi

¹² İngiliz Yüksek Komiserliği Delegatesi

¹³ ABD Yüksek Komiseri ve Zulme Uğramış Şehirler Komisyonu Üyesi.

¹⁴ İzmir'deki Yunan Hükümetinin Yüksek Komiseri

İzmir Ortodoks Metropoliti, Ermeni Patrikliği Temsilcisi, İngiliz ve Fransız İstihbarat subayları ile ileri gelen bazı Avrupalı ticaret erbabı ve genelde her türlü oluşum ve fikir sahibinin temsilcileri ile konuştum." 21 Eylül'de Soma ve Bandırma yoluyla Türkiye'nin değişik şehirlerinden geçerek İstanbul'a gittim. Akhisar'da bölgedeki düzensiz kuvvetlerin lideri Ethem Bey¹⁶ ile konuştum. (TNA., CO 537/697).

Buna göre raporun ele aldığı olaylar dizisi genel olarak şu şekildedir:

A. Aydın'ın İşgali Öncesi Durum

1. Sosyo-ekonomik yapı

Aydın'ın etnik yapısı ve nüfusu ile ortaya konulmuş tespitler, raporun üzerinde durduğu önemli hususlardandır. Yunanların işgal öncesi yürüttükleri propaganda, girişim ve çıkardıkları kargaşaların tamamı, bölgede Rum nüfusun fazlalığı üzerinedir. İzmir ve civarını işgal için besledikleri hayallerini bu asılsız veriler ile beslemekte hatta buradan hareketle İtalyanları da bölgeden uzak tutma gayreti içindedir. İtilaf devletleri ve İngiltere'yi de bu asılsız söylemleri ile desteklerine alma uğraşındadır. Ancak İngiliz gözlem subayının raporuna göre bölgede yaklaşık 40 bin kişilik bir halk kitlesi yaşamaktadır. Bunun dörtte üçü Türk geri kalanı ise Rum, Ermeni ve Yahudi kökenli azınlıklardır. Bu halkın ana geçim kaynağı ise ortak çalışmalarla ürettikleri ve iktisadi değeri yüksek olan incir ile sağlanmaktadır.

Yunanistan'ın işgal planı, varlıkları boyunca uyguladıkları ve şiar edindikleri hile, aldatma, mağdur pozisyonuna bürünme ve güçlü olanın yanında durma gibi karakteristik özellikleri ile şekillenen belli bir strateji dâhilinde uygulanmıştır. Uluslararası tüm toplantılarda Anadolu topraklarının asıl sahipleri kendileri olduğu ile ana nüfusun Rumlara aitliği şeklinde bazı iddialar ileri sürerek, işgallerini haklı konuma getirme amacını taşımıştır. Esas hedef ise bu yolla Türk halkını yok etmek veya göçe zorlamaktır. Yunanistan, ilhakı haklı bir gerekçe ile sunmak için Aydın Vilâyeti'ndeki Rumlardan daha fazla olduğu ile ilgili iddialarını, her platformda dile getirmiştir. İtilaf Devletleri ise işgallerin başlangıç sürecinde Aydın'ın nüfusuna ait verileri yeterince araştırmamışlar hem de sonradan siyasi subay Kıdemli Yüzbaşı Luke'un yaptığı gibi oluşan rapor ve çalışmaları, titizlikle değerlendirmemişlerdir (Güneş, 2007, 30).

Aydın, Yunan işgali öncesi nüfus bakımından kozmopolit bir özellik taşımasına rağmen ağırlıklı nüfusu Müslüman Türklerin oluşturduğu bilinmektedir. Bu tablo 20. yüzyılın başlarında da değişmemiştir. Aydın'da Türklerin dışında Rumlardan, Yahudiler, Ermeniler ile İngiliz, Amerikan ve İtalyan uyruklu yabancılar da yaşamakta olup 1891 yılındaki sayımla, Türk nüfusu 185.899, Rum nüfusu ise 16.907 olarak belirtilmiştir.¹⁷ Aydın Sancağı Mütareke ve Yunan işgali öncesi yaklaşık 240.000 nüfusla daima Türk çoğunluğa sahip olmuş ve sancağa ait hiçbir kazada da Rum nüfus, fazla olmamıştır (Güneş, 2007, 37). *"Geçmişte veya şimdi Aydın, 35.000 ile 40.000 nüfusun yaşadığı bir ilçe merkeziydi. Bu nüfusun dörtte üçü Türk; geri kalanı ise Rum; biraz Ermeni ve Yahudi idi. Aydın, Menderes vadisinin en önemli ilçesi, nüfusu ağırlıklı olarak Türk olan bir bölge ve İzmir incirlerinin üretildiği yer olması dolayısıyla çok zengin bir yerdir."* (TNA., CO 537/697).

Aydın'ın verimli topraklarına ilerlemenin hiçbir askerî zorunluluk taşımadığını içeren rapor, işgalin ana sebebini ise *"...muhtemel bir İtalyan işgalinden önce davranmaktı; bu da Yunanlı siyasi yetkililerin hırsı sebebiyle idi"* (TNA., CO 537/697) şeklinde belirtir. Raporda açıkça belirtilen ifadeler, Yunanlıların, Aydın ve civarını sadece kendi çıkarları ve besledikleri Anadolu topraklarına sahip olma hayalinden kaynaklandığını göstermektedir. İtalyanlarla olan rekabetinde ilerleme sağlamak üzere mütareke hükümlerini hiçe sayarak suretiyle hızla giriştiği işgaller de başta İngiltere olmak üzere birçok devleti, propagandaları ile desteğine almayı başarmıştır. Böylece gün geçtikçe sürekli bir oldu, bitti tarzı ve yaramaz çocuk edasıyla işgal alanlarını artırmış, Aydın'ı da bu sürece dâhil etmiştir.

Gözlem raporunun önemli tespitlerden bir diğeri ise bölgenin ticari yapısı üzerinedir. Bu doğrultuda İzmir'in kendi ekonomik hinterlandından ayrılamayacağı, aksi takdirde tüm önemini kaybedeceği vurgulanır. Sadece İzmir'e hapsolmuş bir Yunanistan hâkimiyetinin anlam ifade etmeyeceği dile getirilir. İzmir'in parlıtısının, iç kesimlerde yetiştirilen ürünlerin transit ulaşım merkezi olmasından kaynaklandığı eklenir. Bu özelliğinden mahrum kalan İzmir'in ne elinde bulundurana ne de kendisine bir katkısının olmayacağı, böyle bir şehrin tüm önemini kaybedeceği açıkça dile getirilir: *"İzmir kenti kendi hinterlandından ayrılamaz. Bu şehir ticaretin önemli merkezlerinden biri olarak var olmaya devam eder. İzmir kendisine miras olarak kalan bir zenginliğe sahip değildir. Burası sadece yoğun bir şekilde zengin ve verimli bir hinterlandın ürettiklerinin*

¹⁵ Yunan Ordusu İşgal Komutanı

¹⁶ Çerkez Ethem Bey

¹⁷ Aydın Sancağı 1918 yılı istatistiksel veriler için bkz. Günver, 2007, 23-55.

ihraç edildiği ulaşım olarak da bir transit geçiş şehridir. Bu yüzden İzmir'e hapsolmuş Yunanlı, İzmir'in yok olması demektir çünkü içerde ürün yetiştiren Türkler ürettikleri ürünleri başka bir limana mesela Yunan karasularının dışındaki Scala Nova'ya¹⁸ götürecekler." (TNA., CO 537/697).

2. Sosyo-Kültürel Yapı

Genel amacı, I. Dünya Savaşı'nın ardından yapılacak antlaşma ve yürürlük esasları ile paylaşımları belirlemek olan Paris Konferansı'nın, İngiltere için bir diğer önemi de Akdeniz bölgesinin güçlü bir İtalya'nın kontrolü yerine zayıf bir ülkenin belirlenmesidir.¹⁹ Bu doğrultuda İngiltere'nin desteğinde katılımcı devletleri ikna eden Yunanistan'ın, İzmir'i işgal etmesi kararı alınır.

Yunanlar, İzmir'in işgaline izin verilmesi halinde bölgedeki asayiş ve huzurun istenen şekilde sağlanacağına teminat vermiştir. Fakat kısa süre sonra Yunan kuvvetlerinin, evrensel hukuk ve mütareke hükümlerine uymayan davranışlarıyla işgalin, teminat verilen amaç için olmadığı anlaşılmıştır. Türklere karşı yıllarca besledikleri kinin bir dışavurumu olduğu gerçekleştirilen katliam ve mezalim ile gözler önüne gelmiştir. Üstelik kendi destekçisi olan ve İtalyanlara karşı tercih eden devletlere, itilaf güçlerinin bölgedeki temsilcilerine de ikiyüzlü davranışlar sergilemişlerdir. Bir süre geçtikten sonra da İzmir'in işgali ile yetinmeyip Anadolu'nun içlerine yönelmişlerdir. Yunan işgal kuvvetleri komutanı Albay Zafiryos'un İzmir'in işgalinin ardından, 17 Mayıs 1919 tarihinde yayınladığı beyannamedeki civar sözcüğü bunu açık bir şekilde göstermektedir (Parlak, 1982, 398). İzmir'in sonrasında Menderes vadisinin tamamıyla işgaline, "Barış Konferansı'nın uygun bulduğu Yunan işgal bölgesinin dışında kalan Büyük Menderes vadisine Yunanistan'dan getirilmesi planlanan 300 bin Yunan göçmeni, yerleştirecektir." (Parlak, 1982, 398-399; Belen, 1983, 62; Berberi 1997, 227) fikrine sahip Venizelos da büyük önem göstermiştir. Yunanlılar bu emellerine ulaşabilmek ve İtalya ile bölge için yaşadığı rekabette üstünlüğü ele geçirmek amacıyla mütareke öncesinden itibaren Aydın Sancağı'nda sosyal gruplar arasında (özellikle Türkler ve Rumlar arasında) kargaşa, çatışma, sorun ve huzursuzluk olduğu yönünde asılsız bahaneler üretmiş, ardından da Aydın Sancağı'na istikrar getireceği söylemleriyle işgallerine yasal zemin hazırlayarak adım adım yayılmıştır. Bu süreçte İstanbul Hükümeti'nin eylemsizlik tutumu da Yunanlıların amacına hizmet etmiştir (Ganiz, 2009, 52).

Raporda yerel Rum halkın Türklerle olan ilişkilerine ve sosyal durumlarına da yer verilmiştir. Buna göre Anadolu'daki birçok Rum'un sadece Türkçe konuştuğu gibi dinî ayinlerini dahi aynı dilde yaptıkları vurgulanmıştır:

"Yerel şartlardan haberi olmayan kişiler tarafından varsayılan bir eğilim şudur: Bunlar Yunanlıların Anadolu'nun batısını ilhak etmeleri, Rum toplumu tarafında büyük bir hevesle arzu edilmektedir (Rum-Osmanlı unsurlar). Bu tür faraziyeler çok güven vermeyen ihtimallerdir. 1908'te İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidara gelmeden önce Türkler ve Rumlar; Anadolu'da yan yana ve karşılıklı uyum içinde yaşıyorlardı. Anadolu'daki birçok Rumun Türkçeden başka bir dil konuşmadığı akılda bulundurulmalıdır. Ben "aşâ-i rabbani ayini"²⁰ Türkçe dilinde kutlandığı Rum köyler biliyorum. Bu köylerden biri olan Kirkinje, İzmir'den 40 mil (64 km) mesafede kuruludur. Bu Rum köylüleri çoğunlukla belirgin bir şekilde şark yaşam tarzına sahipler. Mesela; kadınların folklorik durumu ile ilgili olarak onlar kendi karı ve kızlarının arasında konaklayan Yunan birliklerin tavır ve davranışlarına kızıyorlar." (TNA., CO 537/697).

Bunun yanında gözlem raporunda bölgede mukim Rumların, sosyal hayatlarını kolaylaştıran uygulamalardan da bahsedilmektedir. Bu doğrultuda belli bir vergi karşılığında daimi askerlikten muaf tutuldukları ve hayat akışlarının kesintiye dahi uğratılmadığı belirtilmektedir: *"Türk yönetimi altında Rumlar yılda yaklaşık 8 şilin vergi vererek (savaştan önce) askerlik hizmetinden muaf oluyorlardı." (TNA., CO 537/697).* Ayrıca insan yaşamının en fazla özgürlüğe ihtiyaç duyduğu dinî ve özel hayatlarının, büyük bir özerklik ile sürdüğü belirtilmiştir: *"Bunun sebebi onların ayrı bir milleti oluşturmalarıydı. Rumlar sivil ve dinî işlerinde büyük bir otonomi yaşıyorlardı." (TNA., CO 537/697).*

Luke, Türk yönetimi altında bulunan Rumların, olası bir Yunan idaresinde mecburi askerlik görevlerine tabi olmalarının yanında ağır vergiler altında kalacaklarını ifade ederek bir kıyaslama da yapmıştır. Hatta Rumların, Yunan idaresinde, daha kötü yönetileceklerini düşündüklerini de ifade etmiştir:

¹⁸ Kuşadası'nın tarihsel adı.

¹⁹ Paris Konferansı'nda İzmir'e sahip olmak için İtalya ile Yunanistan arasındaki rekabet hakkında geniş bilgi için bkz. Mevlüt Çelebi (2002). *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

²⁰ Hristiyanlıkta Katolik anlayışta Hz. İsa'nın ölümü ve yeniden dirilişinin kutlanmasına verilen isimlerdendir.

"Yunanistan'ın yönetimi altında kendilerinin ağır bir şekilde vergilendirileceklerini, kötü bir şekilde yönetileceklerini ve mecburi askerliğe tabi tutulacaklarını akıl ediyorlar." (TNA., CO 537/697).

Luke, raporunda gözlemlerinin neticesinde ulaştığı kanaatlerine dayandırarak öneri ve tekliflerde de bulunmuştur. Bunlardan birisi, beliren koşullar içerisinde Rumların, Yunanistan'a ilhak olmaksızın İngiliz himayesinde bir Türk yönetimini, tercih edecekleri söylemidir: "Yunanlı propagandacılar bu öneriyi tanınmasalar da bunu güvenle farz edebiliriz ki Yunanistan'a ilhak olmaksızın çoğu Rum reaya özellikle de köylüler, İngiltere gibi bir gücün kontrolü altında olmak şartıyla içten içe Türk yönetimini tercih ederler." (TNA., CO 537/697).

Raporun içeriği analiz edildiğinde Yunanların, işgallerine yasal zemin oluşturmak üzere yaptıkları propaganda ve söylemlerin, tamamının asılsız olduğu, işgal güçleri mensubu yabancı bir gözlemcinin raporu ile en açık şekilde ortaya konulmaktadır.

B. Aydın'ın İşgali Sırasında Yaşananlar

Yunanların İzmir'e asker çıkartarak Batı Anadolu'nun iç kesimlerine doğru işgallere girişmesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Ermenilere karşı verilenin ardından yeni bir mücadelenin habercisi olmuştur. Yunan hayalleri ile örtüştürülerek başta İngiltere olmak üzere müttefiklerinin amaçları çerçevesinde planlanan Yunan işgalleri, birtakım emrivaki ve üstü örtülü eylemlerle Ege ve İç Bölgelerdeki işgal alanını büyütme çalışıyordu (Tekeli ve İlkin, 1989, 83).

İngiltere'de ve Yunanistan'da Anadolu'ya yönelik bir harekâta karşı çıkılmasına-başta kralcılar olmak üzere Yunanların savaşa ve Anadolu 'ya girmelerine karşı fikir besleyenlere- rağmen Venizelos'un başını çektiği grup galip gelmiş ve Yunan propagandaları sonuç vermişti. Osmanlı Devleti'nin de içinde olduğu mağlup devletler ile de nihai bir antlaşmaya varmak ve paylaşım planlarını netleştirmek üzere toplanmış bulunan Paris Barış Konferansı'nda, İtalya'nın tüm karşı çıkışlarına rağmen İzmir ve bölgesi, Yunanlara vaat edilmiştir. Bu gelişme sonucunda Yunanlılar, işgal konseyinin gözetiminde ve Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesi kapsamında İzmir'i işgale başlamıştır (Bayar, 1968, 2004).

İtilaf Devletleri, Paris Konferansı'nda aldıkları Osmanlı Devleti topraklarının paylaşım kararını bir plan dâhilinde kısa sürede uygulamaya geçirmiştir. Bu maksatla Luke'un raporundaki ifadeleri ile " 1919 yılının Mart ayı sonuna doğru İtalyan birlikleri, Antalya'da karaya çıktılar ve oradan da Küçük Asya'nın Güney-Doğu bölümlerine yayıldılar." (TNA., CO 537/697).

İngiltere'nin isteği doğrultusunda İtalya'nın yerine İzmir'i Yunanistan'ın işgal etmesi kararının ardından "15 Mayıs'ta Albay Zaphiriou komutasındaki Yunan birlikleri İzmir'e çıktılar. Burada sivil Türk halkına çok ciddi zulümler yaptılar. Bunu yaptıktan sonra hızla Aydın Vilâyeti'ni istila etmeye başladılar. Bu fiilleri ile Müttefik Üst Konseyi'nin talimatlarını ihlâl ettiler. 21 Mayıs'ta, M. Venizelos'un kişisel arkadaşı ve bir Giritli olan M. Sterghiades, Yunan Hükümetinin Yüksek Komiseri olarak İzmir'e görevli olarak geldi." (TNA., CO 537/697). Raporda belirtildiği şekilde uygulamaya geçmiştir. Gizli yürütülen paylaşım planlarına göre Yunanların, sınırlı şekilde, olumsuzluklara meydan vermeden sadece İzmir'e çıkmalarına karar verilmiştir. Ancak Luke'un raporunda da ifade edildiği üzere çıkarma esnasında halka zulüm edilip, vahşet sergilenirken, belirsizlikten istifade ile İzmir sınırları aşılar başta Aydın Vilâyeti sınırları olacak şekilde hızla işgal alanlarını genişletmişlerdir. Aslında "Üst Konseyin talimatları doğrultusunda İzmir Sancağı, Yunan işgal bölgesi ile sınırlıydı. Üst Konseyin talimatları ve Müttefik Kuvvetlerin Kıdemli Donanma Subayının beyanı olmadan Yunan güçlerinin vilâyet haricinde faaliyet göstermelerine engel olunmak isteniyordu." (TNA., CO 537/697) ifadeleri ile Yunan işgal bölgesinin genişlememesi, başta İtalya olmak üzere engellenmek istenmiştir. Ancak Yunan kuvvetleri, her geciken kararı, karışıklığı, İngiltere ile diğer İtilaf devletleri arasındaki uyumsuzluğu ve İstanbul Hükümeti'nin eylemsizliğini, fırsata dönüştürmeyi başarmıştır. Bu doğrultuda Luke'un raporundan alıntılanan aşağıdaki kısımda, Yunanların sergiledikleri davranışlar en açık şekli ile ifade edilmiştir:

"Ne yazık ki İzmir'deki müttefik temsilcileri tarafından işgalin sınırları aşmaması talimatlarının alınması çok gecikti. İtalyan Kıdemli Donanma Subayı bu talimatları 31 Mayıs'ta alırken, İngiliz Kıdemli Donanma Subayı ise 2 Haziran'a kadar almadı. İtalyan Kıdemli Donanma Subayı talimatları alınca Yunanlı yetkililer bunun bir İtalyan "sahteciliği" olduğunu ima ettiler. Yunanların bütün Aydın Vilâyeti'ni işgal etmek için nihai yetkinin kendi isteklerine kaldığını beyan ettiler. Ancak Tuğamiral FitzMauice'in talimatlarının İtalyan meslektaşınının ile uyumlu olduğu da ortaya çıktı. Yunanlılar ise verilen talimatları aynı ile yaptıklarını kabul ediyorlardı. Müttefiklerin müdahalelerinden dolayı baskı altındaydılar....." (TNA., CO 537/697).

Müttefik devletler ve İzmir'de oluşturdukları İşgal Komitesi mensuplarınca bu durum görülüyor olmasına rağmen katı önlemler ve tedbirler alınmaması, Yunanların başta İngiltere olmak üzere kurdukları

gizli ilişkilerin İtalyanlar aleyhinde olmasından kaynaklandığı düşüncesini var etmektedir. Luke ise gözlem raporunda bu durumu, şu şekilde ortaya koymuştur:

"Yunan ordusu, Üst Konsey'in yayınladığı sınırlardan çok daha büyük bir alanı işgal edince Müttefik Kıdemli Donanma Subayı bir oldubitti ile karşı karşıya kaldı. Şu da eklenebilir ki Yunan tarafındaki bu samimiyetsizlik onların genelde müttefiklerin talimatlarına yönelik "septomatik" davranışlarıydı. Bu talimatlar her ne zaman onların askerî ve siyasi çıkarlarına ters düşerse bunu gelişi güzel göz ardı ediyorlardı ve bunun ardından da konuyu yanlış anladıklarını iddia ederek kendilerini haklı çıkarıyorlardı. Ayrıca Yunanlar sıklıkla Müttefik Donanma Subayını atlayıp doğrudan kendilerine - Müttefik Kıdemli Donanma Subayının- tam tersi talimatlar veren Venizelos'u referans alıyorlardı ve Konseyin kapsayıcı onayını almaya söz veriyorlardı...." (TNA., CO 537/697).

İstanbul Hükümeti'nin aldığı karşı konulmama kararı ve önünde düzenli bir ordu bulunmayan Yunan işgal güçleri, hızla ilerleme sağlarken, girdikleri her bölgeyi harabeye çevirmişlerdir. Başlangıç söylemlerinden olan huzur ve asayişin teminin kendilerince sağlanacağı ise emelleri doğrultusunda geri plana alınmıştır. Ancak bir süre sonra izledikleri vahşet karşısında yerel oluşumlu küçük ama etkili bölgesel güçleri karşılarında bulmuşlar ve direnişlerle karşılaşmışlardır. Bu gelişmelere, Luke'un raporunda aşağıdaki şekilde değinilmiştir:

"Haziran ve Temmuz ayları Yunanların ilerleme hareketleri ile ön plana çıktı. Bunu yaparken genelde askerî zorunlulukları gerekçe gösteriyorlardı. Bu askerî hareketlerini Müttefik Kıdemli Donanma Subayının ve kendilerinin ilerlemelerinden dolayı faaliyetleri canlanan Türk kuvvetlerinin baskısı altındaki periyodik geri çekilmeleri izliyordu. Yunanlıların takip ettikleri bu cephe ve gerilla savaşındaki dalgalanmalar sırasında iki tarafta da üzücü aşırılıklar meydana geldi. Bu aşırılıklar eldeki delillerin gösterdiği kadarıyla genellikle provoke edilenlerdi. Bu umutsuz durum bir zamanlar hızla büyüyen ve vilayetin merkezi olan Aydın Sancağı'nın üçte ikisinin yıkılmasını en üst seviyeye çıkarttı. Buranın sakinlerinden iki ile üç bin arasında insan hayatını kaybetti ve şu anda 25.000'den fazla mülteci var...." (TNA., CO 537/697).

Düzenli olmayan ancak genel olarak yerel efelerden oluşan Türk milis güçleri, yer yer başarılar kazanmaya ve Yunan ordusunu püskürtmeye başlamışlardır. Bu gelişmeler üzerine Yunan işgal ilerleyişi durmak zorunda kalmış fakat vahşetleri ve zulümleri artmaya başlamıştır. Bu durum,

"19 Haziran'da Yunan birlikleri Aydın'ın doğusundaki Nazilli'yi tahliye edip Aydın'a çekildiler. Çünkü düzensiz Türk kuvvetleri onları geri çekilmeye zorladı. 28 Haziran günü düzensiz Türk birlikleri Aydın'a saldırdı ve şehirdeki Türklerle birleşerek; Yunanlıları geri çekilip şehirden ayrılmaya zorladı. Bu arada Türk düzensiz birlikler lideri Yörük Ali, bir İngiliz subayı²¹ vasıtasıyla Yunan Komuta merkezine, Yunan ordusunun bölgeyi tahliye etmesi halinde Hıristiyanların güvenliğini garanti ettiğine dair bilgi gönderdi...." (TNA., CO 537/697) cümleleriyle gözlem raporunda da ifade bulmuştur. Bu direniş karşısında tutunamayan ve geri çekilmek zorunda kalan Yunan güçleri, vandallık derecesine varan vahşet sergilemekten geri durmamıştır. Hatta yer yer haklarını savunduklarını iddia ettikleri Rumlarda da bu mezalimi sergilemişlerdir. Yıllarca bölgede huzurla yaşamış olan Rumlara da büyük acı ve sıkıntılar yaşatmışlar, raporda örneği verilen boyutuyla çıkarları için onları bilinçle ölüme göndermişlerdir. Rapor bu olay ve Yunanların çekilme esnasında uyguladıkları vahşeti, şu cümleler tüm açıklığı ve detayı ile ortaya çıkarmaktadır:

"...Ancak Yunanlılar, Aydın'ı tahliye etmeden önce Türk mahallelerini ateşe verip yaktılar ve yanan bazı evlerin çevresine de makineli tüfekler yerleştirdiler. Böylece yanan evlerden çıkan Türkleri sokağa çıkar çıkmaz vuruyorlardı. Burada 2.000 Türkün bu şekilde hayatını kaybettiği tahmin ediliyor. Yunan birlikleri tarafından Türk Mahalleleri yakılıp yıkıldıktan ve 2.000 Türk sivil öldürüldükten sonra Aydın'dan ayrılmak isteyen Rum sivilleri Aydın'a geri dönmeye zorlayıp kendilerine hakaret eden Yunan komutan geri göndermeye zorladığı sivil Rumların kaderinin ne olacağını bilmesi gerekirdi. O Türkleri kasten katletmişti. Bundan dolayı Türklerin de benzer bir hareketi yapabilmeleri ihtimal dışında değildi. Ama zorla geri gönderdi...." (TNA., CO 537/697).

C. İşgal Sonrası Gelişmeler

Aydın'ın Yunan işgali sonrası farklı inanç ve kökenlere mensup insanların, geçmişi çok eskilere dayanan huzurlu birliklikleri son bulmuştur. Yunan işgalleri ve asılsız propagandaları ile bölgenin, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı sorunlu bir yapıya büründürülmüştür. Sıklıkla karşılıklı çatışmalara meydan

²¹ Teğmen Hodder, Royal Naval Volunteer Reserve (RNVR) (Kraliyet Donanma İhtiyat Birliği).

verilmiştir (Kurat, 1986, 40; Carty, 1998, 88-89; TİH I MMT, 196;). Bu durum genel olarak Yunanların işgal öncesi başlattıkları bölgede Rumların yoğunluğu, fazlalığı ile kendilerinin toprakları olduğu söylemlerine dayalı kışkırtmalardan kaynaklanmıştır (Kurat, 1986, 56). Bu noktada ise Kıdemli Yüzbaşı Luke hazırladığı raporun sonuç kısmında iki önemli çıkarsamada bulunmuştur. Başka bir deyişle Yunanistan'ın Batı Anadolu'daki varlığını korumasının önündeki iki önemli gerçekten bahsetmiştir. Bunlardan birincisi bölgenin nüfusunun çoğunlukla Rum olduğu tezini savunan Yunanistan'ın aksine Batı Anadolu ve Aydın Vilâyeti'nin baskın şekilde Türk-Müslüman olmasıdır. "... Birinci gerçek şudur: Aydın Vilâyeti ve Anadolu'nun batısı genellikle baskın bir şekilde Türk nüfusa sahiptir. Vilâyetin tümünde Rum yerleşimleri çok seyrek. Ancak 36 kazadan sadece birinde Rumlar, Türklerden daha fazla nüfusa sahiptir..." (TNA., CO 537/697). Bu bağlamda geniş Türk topraklarını kontrol altında tutmak Yunan Hükümeti'ne hem insan hem de mali açıdan çok pahalıya mal olacağı ifade edilmektedir. Diğer taraftan bölgenin işgal edilmesi durumunda cephe gerisindeki yerel Türk nüfusla da topyekün bir mücadele zorunluluğu altında kalınacağından başarının zor olduğu belirtilmiştir:

"Doğru ve yanlış ve öz kararlılık ile ilgili soyut prensiplerin dışında herhangi geniş Türk toprağını kalıcı olarak ellerinde tutmak, Yunan Hükümetine hem insan hem de parasal açıdan aşırı derecede pahalıya mal olacaktır. Şu an buldukları bölgeyi ellerinde tutmak için Yunanlıların 80.000 adama ihtiyaçları vardır. İlhak durumunu varsaymak güvenli görünmüyor. Böyle bir durumda Yunanlılar sadece cephenin ötesindeki Türk ordusu ile mücadele etmeyecekler aynı zamanda eğer onları yok edip veya sürgüne göndermezlerse ilhak ettikleri topraklardaki Türk nüfusu ile de uğraşacaklardır." (TNA., CO 537/697).

Dolayısıyla girişilecek her hamlenin ve işgalin, uzun süre kan dökülmesi ile son bulacağı dile getirilmiştir. Bu durumu gördüğü Kuvayı Milliye liderlerinden Ethem Bey'in işgal güçlerine karşı kararlılığını bizzat gözlemediğini ve tespitlerini dile getirerek somutlaştırmıştır (Gökbel, 2005, 208-213). Ayrıca her geçen gün Türk halkının milliyetçilik duygularının yükseldiğini ve direniş arzularının arttığını da sözlerine eklemiştir:

"Temelde Türk olan bu ülkede kalıcı bir Yunan yönetimini tesis etmek için yapılacak her girişim yanılma payı olmaksızın uzun süre kan dökülmesine sebep olacaktır. Akhisar'da bulunan düzensiz kuvvetler lideri Ethem Bey bana şu bilgiyi verdi: Türk halkı son ferdi kalana kadar Yunan ilhakına karşı direniş gösterecektir. Gözlemlerimden elde ettiğim bütün işaretler, Türk milliyetçiliğinin Türk Halkı arasında yükseldiği gerçeğini onaylamaktadır. İkincisi "Yunan"ı²² kabul etmeme kararlılıklarının azmiydi." (TNA., CO 537/697).

İşgal sonrasında yaşanan çatışmalar ve Türk direnişinin artmasıyla Yunanlar ve müttefikleri, çözüm arayışına yönelmiştir. Çünkü gelişmeler ve ortaya çıkan gerçekler, Yunanların iddia ettiklerinin dışında bir seyir çizmiştir. Bu durum, sadece Yunanların değil kendilerinin de çıkarlarına hizmet etmemektedir. Artık bu duruma bir çözüm bulunması ve çatışmazlığın sağlanması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu maksatla 28 Temmuz günü Müttefik Konseyi tarafından Yunan ve Türk bölgeleri arasında var olan sınırlara geçici bir çözüm kararı verilmiştir. Yine bu doğrultuda denetim ve etkinliği artırmak üzere genişletilmiş yetkilerle General Milne, Küçük Asya'daki bütün müttefik birliklerin en üst seviyeli komutanı olarak görevlendirilmiştir. Yapılan sınır düzenlemeleri, denetim kararları ve General Milne'nin görevlendirilmesinin amacı Yunanlıları, buldukları bölgede tutmaktır. Bunun yanında onlarla İtalyanlar arasında ciddi bir sürtüşmenin önüne geçmek fikri de önem taşımıştır (TNA., CO 537/697).

Luke'un raporunda işgal sonrası oluşan durumu ve sebeplerini açıklığa kavuşturması açısından aşağıdaki ifadeler son derece önemlidir:

"...Elbette çoğunluğu İzmir'de olan ve Yunanistan lehinde yüksek sesle yaygara koparan bir sovenist parti mevcut. Bu partinin önde gelen temsilcilerinden birisi, İzmir'in Ortodoks Metropolitanı, Chrysostomos'tur. Bu kişi Yunanlıların, 15 Mayıs'ta İzmir'e çıkmalarında açık ve önemli bir rol oynadı. Kendisi bir kışkırtıcı ve ajan provokatör olarak kabul edilebilir. Bu kişi makamından kaynaklı olarak etkin bir güce sahiptir. Siyasi olarak aktif olduğu Makedonya'da Başpiskopos olarak görev yaptı. Onun siyasi yönünün etkisi ve ağırlığı bana yaptığı bildiriden ortaya çıkartılabilir. Bana söyledikleri arasında Yunanistan'ın bütün Anadolu'yu ilhak etmesi ve Türkleri tamamen yok etmesi gerektiği sözleri de vardı. Ayrıca kendisi bana Türklerin, Yunan ordusuna Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemeye devam etmeleri için yalvardıklarını da söyledi. Ancak ben kendisine Türklerin böyle bir adımı atamalarının ve topraklarının işgal edilmesini

²² H. C. Luke, Yunan ve Rum terimlerine de dipnot kısmında açıklama getirmiştir. Buna göre Yunanistanlı bir Yunanlı için Türkçe "Rum" kelimesi genelde Osmanlı milliyeti veya başka milliyetten olan Ortodoks Hristiyan Yunanlı anlamına gelmektedir.

istemelerinin gerekçesini sorduğumda bana bir sebep ve gerekçe sunamadı. Onun izlediği politika, Rum reaya ve Türkler arasında olumlu gelişebilecek her türlü girişimin başlatılmasını imkânsızlaştırmaktır. Yöntemi ise şuydu: Türk bölgesinde bulunan ve şu an tehlikede olmayan Rum sakinleri evlerini terk ederek Rum bölgesine iltica etmeye zorlamaktı. Bunun sebebi olarak da hayatlarının tehlikede olduğu söylemlerini yaymaktı. Kalmayı tercih edenler ise zorlanacak aforoz edilecekti. Bu politikanın bir örneği 14 Mayıs günü Manisa'da benim de şahit olduğum bir ortamda meydana geldi. Bir yığın Hristiyan Akhisar'dan bu politika ile Manisa'ya geldi. Akhisar'daki yaşam şartları huzurlu olmasına rağmen Başpiskopos, halkın politika gereği kazayı terk etmemeleri halinde aforoz edebilecekleri ile bile tehdit etmiştir... " (TNA., CO 537/697).

Yunan işgalinin ardından meydana gelen gelişmelerin istedikleri ve planladıkları şekilde seyretmediğini gören İtilaf Devletleri, arayışlarına bir yenisini daha eklemiştir. Bu doğrultuda Aydın ve civarında yaşanan işgal ve sonuçlarının, Yunanların söylediklerinin dışında tespit edilebilmesi maksadıyla bir komisyon kurulması kararı almıştır (Şimşir, 1984, 272; Ural, 2002, 792). İngiltere adına siyasi subay ve gözlemci olarak bölgede bulunan Luke'un, izlenimleri arasında bu komisyonun varlığı ile ilgili bilgi de sunulmuştur: "Ağustos'un dördüncü haftasında, General Hare (İngiltere), Tuğamiral Bristol (ABD), General Benoust (Fransa) ve General Dall'Olio'dan (İtalya) oluşan müttefikler arası bir komisyon, doğrudan veya dolaylı olarak Yunan işgalinin sebep olduğu kıyım ve mezalimi araştırmak için bölgeye ulaştı. Komisyonun bir başka amacı da işgalden kaynaklanan durumla ilgili olarak öneride bulunmaktı. Komisyon Anadolu'daki çalışmalarını kısa sürede bitirmeyi ve raporunu tamamlamak için bu ayın sonuna doğru İstanbul'a gitmeyi umuyor..." (TNA., CO 537/697).

D. Kıdemli Yüzbaşı Luke'un, Batı Anadolu'daki Türk Topraklarında Bulunan Yunan ve İtalyan Güçlerine Ait Genel Değerlendirmesi

Yüksek Komiser Sir John de Robeck tarafından Aydın Vilâyeti ve bölgesinde yaşanan Yunan işgali ve sonuçlarını izlemek üzere görevlendirilen Kıdemli Yüzbaşı H. C. Luke, raporunda genel değerlendirmelerde de bulunmuştur. Luke, incelemesi esnasında görüştüğü kişiler ve gözlemleri doğrultusunda elde ettiği veriler çerçevesinde oluşturduğu genel tespitlerin ve değerlendirmelerin, kaynak niteliği taşıması boyutuyla son derece önemli olduğu görülmüştür. Bu tespit ve analizlerden Batı Anadolu da meydana gelen ve her iki tarafı -İtalya, Yunanistan- faaliyetleri, eylemleri ve besledikleri fikirleri ortaya çıkarması boyutuyla değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda raporda şu veriler yer almıştır:

"... Ağustosun başlangıcından beri Yunan-Türk cephesi sınırı boyunca devam eden durum nispeten sakin. Yunanların daha fazla ilerlemeleri önlenmiş; Türkler de bunun sonucunda sessiz kalmışlardı. Her iki taraftaki tavır, General Milne'nin geçici sınır teklifleri konusunda Paris kararı ile ilgili beklentileriydi. Üstelik Mezalim Komisyonu'nun varlığı Yunan bölgesindeki Yunan siyasi yetkililer üzerinde büyük etki yaptı. Komisyonun gelmesinden bu yana Yunan yetkililer Türklere karşı daha dikkatli, adil bir tavır ve davranış sergilemenin acısı içindeydiler. Ayrıca içinde bir Türk bilirkişinin de olduğu bir Yunan Komisyonu, Yunanlar tarafından köylerine ve evlerine yapılan yağmalamanın Türklere tazminat vermeleri ile ilgili sorunlarını incelemek üzere görevlendirilmiştir. Ayrıca M. Sterghiades tarafından H. Embling R.N. de İzmir hapishanesindeki tutukluların yaşam koşullarının iyileştirilmesini yönelik tedbirleri yürürlüğe koymak üzere görevlendirilmiştir. Burada tutuklu bulunan Türk siyasi mahkûmlar, hâlâ Yunan Savaş Mahkemesi tarafından mahkemeye çıkarılmadan aylardır gözaltında tutuluyorlardı. Sadece buradaki yemekler ve barınma şartları iyileştirildi. Buna rağmen ben yapılan bu davranışın öncelikle komisyonun gözünü boyama amacı güttüğü görüşümdedir ve müttefiklerin kontrolü ortadan kalktığı zaman sürdürülmeyeceği fikrini taşımaktayım..."

Şu an İtalyan bölgesindeki durumlar ise sakin görünüyor. Ülkedeki İtalyan birliklerinin sayısının, yayıldıkları geniş alan göz önüne alındığında oldukça az olduğu görülmektedir. Ayrıca İtalyanlar, Türklerin uzlaştırıcı ve yatıştırıcı politikalarını benimsiyor ve uyguluyor. Bu durum karşısında Yunanlar ise İtalyanların Türkleri, Yunan karşıtı eylemlere kışkırttıklarını söylüyor ve iddia ediliyor. Her ne sebeple olursa olsun Türkler şu anda kendileri için en büyük tehlikenin Yunanlardan geleceğini düşünüyorlar. İtalyanlara karşı ise olumsuzluk düşünmüyor ve tolerans göstermekten geri durmuyorlar. Ancak Türkler, Yunanlıları ülkelerinden kovduktan sonra İtalyanları da koymakta zorluk çekmeyeceklerdir...

Bu arada Yunanların durumunu etkileyen yeni faktörde işgalci Yunan ordusunda "Kralçılık" veya "Venizelosçuluk" çatışmasının açıkça ortaya çıkışı ve hızla yayılmasıdır. Bu hareketin ne boyutta olduğunu ne kadar mesafe aldığını tam olarak söyleyebilmek çok zordur. Ancak durumun

hissedilir seviyede olduğunun işaretleri vardır. İzmir'deki (Smirna) bu oluşumun sebepleri arasında şunları saymak mümkündür:

(a) Gortlitz'de enterne edilmiş olan bazı Yunan ordusu subaylarının işgal ordusundaki mevcudiyetleri,

(b) Venizelosçu olan subayların kıdemleri düşük de olsa Kralcı kıdemli subayların amiri olarak atanmaları. İzmir ve Atina'da bulunan kralcılar arasında oldukça iyi bir uyumun var olması. Bu iki grup arasında haberleşmeyi sağlayanlardan bir elemanın 4 Eylül'de İzmir'de yakalanması ve üzerinden İzmir'deki çok sayıda Yunanlı subaya, Atina da olanlardan getirilen mektupların yakalanması.

Yerel bakış açısı ile Yunan ordu mensupları arasında gelişen bu durumun önemi bağlamında konuşacak olursam; Kralcılar, Yunan işgalinin devamından hoşnut değiller. Her ne kadar onlar da Venizelosçulardan daha az şovenist değillerse de Yunanistan'ın en büyük düşmanının Bulgaristan olduğuna inanıyorlar. Bu yüzden Yunanların bütün enerjilerini Trakya'ya, Bulgarlara karşı yoğunlaştırmaları gerektiğine inanıyorlar. Bu bağlamda zayıf bir güçle Türkiye ile baş edebileceklerini düşünüyorlar. Bunu da istedikleri zaman başarabileceklerine inanıyorlar. Bu yüzden Yunan parası ve adamlarının Anadolu'da faydasız bir macerada israf edilmesini istemiyorlar. Ayrıca kendilerinin Anadolu'daki çok miktardaki birlikleri vasıtasıyla Yunanistan'ın güçlü ülkeler arasında kendine ait bir ün kazandığını ve ne kadar çabuk geri çekilirse -ki bu hızla gerçekleşiyordu- onlar için daha iyi olacağına inanıyorlar. M. Sterghiades tarafından da sunulduğu gibi kabul gören Yunan fikri, bu işgalden Yunanların prestij olarak hiçbir şey kazanamadığı, gerçeğe bakılırsa da ağır kayıplar verdikleriydi. Atina'nın Venizelos taraftarı basında çıkan yanlı makalelerinde Mezalim Komisyonu'nu etkilemek için bütün bu aşırılıklardan sadece Türklerin sorumlu oldukları ifade ediliyordu. Ayrıca komisyonu etkilemek için Yunanlı erkek izcilerin Türk bayrağını selamlamadıkları için Türkler tarafından katledildiğini bile yayımlamışlardır.²³ Bu tür makalelere rağmen M. Sterghiades ve onun sorumluluğunu bilen memurları, kendi içlerinde Yunanların kötü davrandıklarını ve kötü bir izlenim bıraktıklarını kabul ediyorlardı. Diğer taraftan Yunanlar, İzmir'e kendi irade ve istekleri ile değil belki de İngiltere ve Fransa'nın isteği ve sevki doğrultusunda bu şehre yönelik muhtemel bir İtalyan işgalinin önlenmesi amacıyla yapıldığına ikna olmuş durumdalar. Diğer bir deyişle Üst Konseyi, yaşadıkları utançtan kurtaracak tek güç olarak kendilerini görmekteler. Bu sebeple Üst konsey ve İtalyanlardan Yunanların işgal bölgelerindeki eylemlerine karşılık olarak yapılan eleştirilerin fazlaca ciddiye alınmaması gerektiğine inanmaktadırlar. Bu noktada Yunanlar, şunu düşünmektedir. Yunanların, Anadolu'da yaptıkları mezalimden dolayı yapılan her türlü suçlamanın sebebini, üst konseydeki devletlerin İzmir 'i kendi çıkarları doğrultusunda yönetebilmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda Yunan işgali iki görüş açısından değerlendirilmelidir:

(a) Yakın gelecek,

(b) Nihai barış oluşana kadar.

Yakın gelecekle ilgili olan zaman dilimi, kesin sonuçlu barış sağlanıncaya kadar geçecek süredir. Bu da Yunan işgalinin mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde durdurulması sonucundan başka bir duruma imkân sunmamaktadır.

Eğer Yunanların, İzmir'e çıkarılması ve bölgesindeki işgallerinin amacı, Türkiye'nin pasifleştirilmesi idiye bu amaca ulaşıldı Ancak bu amacın yanında olumsuz sonuçlarda gerçekleşti. Yunanlar, Aydın'a girmeden önce Aydın'daki Türk ve Yunan reaya sessiz ve sakin bir şekilde yan yana ve nispeten dostluk içinde yaşıyorlardı. Ancak Yunanların Anadolu'ya çıkmalarından bu yana Yunan birlikleri burada bulunmalarını eski hesaplaşmaları kökünden silmek için beklenmedik bir fırsat olarak görmüştür. Başlarında bulunan yönetici ve liderler iyi niyetli olsalar da çoğunluktaki Yunanlar mizaç olarak, Türkleri seküler düşmanları olarak görüyor. Böylece tepeden ve aşağılayarak baktıkları bir irkin insanlarından oluşan ülkede barışçı ve insancıl olarak hareket edemiyorlardı. Bunun da altında yatan ana gerçek ise Aydın Vilâyeti'nin çoğunluğu Türklerden oluşuyordu. Bu şehirde Rumlar sadece nüfusun beşte biri kadardı. Şu an Türk sivilere karşı Yunan birliklerinin vahşet ve mezalimi bu bölgede durmuş vaziyettedir. Bunun nedeni müttefik temsilcilerin bulunması ve barışın tesis edilmesi sürecinde Yunanistan'ın lehine ve geleceğine yönelik alınacak olumsuz kararların korkusuydu. Fakat

²³ H. C. Luke raporunun dipnot kısmında bu durumu şöyle açıklamıştır: "Hâlbuki gerçek farklıydı. Aydın'daki Yunanlı erkek izciler, lider Türkleri Yunanlılara göstererek onların Yunanlılar tarafından öldürülmesine sebep olmuşlardı."

Türklerin bunlara hiç hiçbir şekilde güveni bulunmaktadır. Türklerin çoğu ya Türk sınırlarında ya da İzmir şehrinde mülteci konumundalar. Bunların tekrar etmeyeceğinden Türkler emin değil. Çalışma ve ziraat büyük ölçüde durma noktasına gelmiş durumda. Bu sonuçlarla İzmir kendi hinterlandından ayrılmış bir konuma gelmiştir. Çoğunluğu Türk olan Menderes vadisindeki incir sahipleri, kendi ürünlerini güvenlik altına alamaz durumdadır. Ayrıca normal hayata dönüş için bir umut taşınmıyor. Bu arada kışın yaklaşıyor olması ve bölgedeki genel organizasyon ve kaotik yapı, düzenli olarak yapılan ziraat in güven içinde yapılamaması büyük mülteci gruplarının oluşmasına sebep olmuştur. Bu durum gelecekte olabilecek bir kıtlık ve mülteci artışının sebebini ortaya koymaktadır. Askerî bakış açısından, Yunan ve Türk kuvvetleri oldukça geniş sayılabilecek bir cephe boyunca karşı karşıyadır. Bu doğrultuda Yunanlara ileri bir hareket yapmalarını hususunda General Milne tarafından emir verilmiştir. General Nider, alınan bu eylemsizlik raporundan, kendi birliklerini haberdar edeceğini bildirmiştir. Ancak nihai barışın bir süre daha gecikeceğini ve bu arada bir takım öngörülmeyen olayların bir yangını ateşleyebileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. Ayrıca bu şekilde gelişecek bir durumun müttefiklerin özellikle de İngilizlerin itibarını sarsacağını iletmiştir.

Eğer Yunanların çekilmesine karar verilirse şunlar ileri sürülebilir:

(a) Yunanların yerini doldurmak için eşit sayıda müttefik kuvvete ihtiyaç duyulacaktır.

(b) Yunanlar prestijleri için ezici bir darbe indirmeden işgal ettikleri bölgelerden ayrılmayacaktır.

(a) Şıkkı ile ilgili olarak; tahliye edilmiş bölgelerde düzeni idare etmek ve Türklerin kalkışmasının önüne geçmek için çok az sayıda İngiliz, Fransız ve Amerikalı birliğin yeterli olacağını öneririm.

Eğer Yunanlar çekilirse, bu bölgenin Rumlara ait olduğu iddiası ortadan kalkacağı için Türk "Ulusal Kurtuluş Hareketi", otomatik olarak duracak, düzensiz birlikler dağılacaktır. Caydırıcı komitenin aleyhte propagandalarına rağmen Türklerin müttefik devletlerinin adaletle olan inancı tekrar canlandırılacaktır. Ayrıca güven kazanmış müttefik kuvvetlerinin kontrolü altındaki Türk Kuvvetleri, bazı disiplinsizlikler yapsalar da düzenlerini sürdüreceklerdir.

(b) Şıkkı ile ilgili olarak yukarıdaki ifadelerime atıfta bulunacağım. Ben, işgalci Yunan ordusunda gelişen kralçılık akımının yükselişini kast ediyorum ki bu bir bütün olarak Aydın macerasının uzatılmasını olumsuz kılıyor. İşgalci Yunan ordusunun kayda değer bir bölümü geri çekilmeyi olumlu görüyor. Venizelos yanlısı bir kısım her ne kadar gerileme istese de büyük bir bölümü, Yunanistan'ın işgallerini sürdürmekle kaybedeceği itibarın geri çekilmekten daha fazla olmayacağını dolayısıyla işgallerin devamını istiyor.

Meselelerin statüko altında iyileşmesi imkansız görünüyor belki de daha da kötüye gidebilir. Üstelik Yunan orduları ne kadar uzun süre Aydın Vilâyeti'nde kalırlarsa, şehirde bulunan Türk ve Rum reayalar arasındaki karşıtlık ve çatışma duyguları o kadar yükselecektir. Bu durumda da iki toplumun nihai barış için bir araya gelmeleri çok daha zorlaşacaktır.

Bir İtalyan geri çekilme ve işgal bölgelerinden çıkışı olmadığı sürece Yunanların geri çekilmesinin olamayacağı düşünülebilir. Şu ana kadar yapmış olduğum gözlemlerde derleyip topladığım bilgiler, İtalyanların da burada kalışlarının kendilerinin umut ettiğinden çok daha meşakkatli olduğunu anladıklarını gösteriyor. Kapsamlı bir ilhak politikasını düşüncelerini sağlayabilecek fonları ve paraları bulunmamaktadır ki bu durum, Türklerle zorlu savaflara girmelerini gerektirecektir. Ve öyle görünüyor ki sunulacak ticari avantajlar ve madenler gibi diğer kaynakları sömürme hakkı onların bölgeyi tahliye etmeye razı olacaklarını göstermektedir." (TNA., CO 537/697).

"Durumu özetleyecek olursam her ne kadar Rumlar, Türk yönetiminde yaşayabilseler de Türklerin, güvenilir bir Batı gücü mümkünse de Büyük Britanya'nın himayesinde kalmaları gerektiğini olaylar göstermektedir. Aydın da Türkler, Rumların yönetiminde yaşayamazlar. Ancak bir Yunan ilhaki zorunlu görülüyorsa (belki Ayvalık kasabası hariç tutulur) bu ülkenin (Türkiye'nin) sürekli kanın döküldüğü ve kargaşanın olduğu bir sahneye döneceği göz ardı edilmemelidir. Bu durumun sonucu olarak da bu ülkenin ekonomik olarak gelişmesi mümkün olmayacaktır. Avrupa'nın Ticari gruplarının çıkarları (Yunanistan'dan başka) bu fikri paylaşıyor. Türkler, Yunan reaya ve İzmir'in kozmopolit iş dünyası arasında yaşanan uyumsuz görüşler noktasında uygun bir hal tarzı bulabilir. Bu noktada etkili çözüm, İngiliz hâkimiyeti altında bölünmeyen Türklerin barındığı bir Anadolu'dur." (TNA., CO 537/697).

SONUÇ

İngiliz Siyasi Subay Kıdemli Yüzbaşı H. C. Luke, 10-21 Eylül 1919 tarihleri arasında Aydın Vilâyeti'nde bizzat gerçekleştirdiği gözlemler ile Yunan ordusunun, -kendi müttefiklerini bile aldatıp, muhteris emelleri doğrultusunda bir oldubitti sonucunda işgal ettiği Aydın'da- Türk halkına karşı ortaya koyduğu mezalimi tespit etmiş ve raporlamıştır. Aydın'ın işgal sürecini tespit niteliği taşıyan ancak bağlantıları sebebiyle bölgeyi de kapsayan rapor çalışması İzmir'le başlamıştır. Gözlem ve incelemeler, Gölcük, Manisa, Aydın, Soma, Bandırma ve Akhisar bölgelerini içermiştir. İnceleme maksatlı gerçekleşen her yolculuk ve ziyaret esnasında yetkili-yetkisiz birçok kişi ile görüşülmüştür. Genel olarak bu görüşmeler, İtilaf Devletlerinin askerî ve sivil yetkilileri, Yunan komuta merkezi görevlileri, azınlıkların dinî temsilcileri, Osmanlı idarecileri ve Kuvayı Milliye liderleri, birçok yerel görevli ve yerel halk ile gerçekleşmiştir.

Raporda, müttefik güçler arasında Batı Anadolu'nun işgali sürecinde İtalya ile Yunanistan arasında bir tercih yapıldığına da işaretler bulunmaktadır. Bu işaretlerin bir süre sonra bölgede Rum nüfusun yoğunluğu sebebiyle kendilerine ait olduğu yönündeki asılsız söylemleri ve daha da önemlisi zayıflığı sebebiyle kolay idare edilebileceği düşüncelerinden hareketle Yunanistan lehine döndüğü anlaşılmıştır. Bu doğrultuda Batı Anadolu'nun işgalleri, ilk olarak 1919 yılı Mart ayında İtalyanların Antalya'ya ayak basarak buradan Anadolu'nun güney-doğu kesimlerine yayılmaları ile başlamıştır. Ancak yine rapor verileri çerçevesinde İtalyanların işgal bölgelerinde herhangi bir çatışma meydana gelmediği tespit edilmiştir. İtalyanların buldukları bölgelerde bir vahşet ve zulme girişmedikleri görülmüştür. 15 Mayıs 1919'da ise Yunan birlikleri İzmir'e çıkmış ve Batı Anadolu'daki Türk halkına yönelik zulmün ve vahşetin başlangıcı olmuştur. Raporda açık ifadelerle bu durumun sebebi olarak Yunanların, Türklere karşı besledikleri tarihi geçmiş uzun olan kinden kaynaklandığı belirtilmiştir.

Rapora göre 1919 Haziran-Temmuz aylarında Yunan işgali iç kesimlere doğru genişlemiştir. Luke'un ifadesine göre bu ilerleme müttefik güçlerin talimatları ve insiyatifi dışında gerçekleşmiştir. Yine raporun bu doğrultudaki verilerinden, Yunanların, söz verdikleri işgal bölgesi olan İzmir'in dışına çıkıp Aydın'a yönelerek işgal bölgesini genişletmelerinin nedeni İtalyanların, ekonomik değeri yüksek bu topraklara yerleşmesini önlemek olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada Yunanların, her belirsiz ortamı, netlik kazanmayan müttefik ülke kararını lehine kullandığı açıkça anlaşılmaktadır. Ancak müttefik üst konseyin neden kararsız kaldığı ve böyle bir ortama sebep olduğu ise rapordan net olarak süzülmemekle birlikte bunun işgallerde Yunan tercihi ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Hatta Luke'un görevlendirilmesi -ki bölgede üst düzey inceleme komisyonları olmasına rağmen bu görevlendirme- İngiltere'nin de içinde bulunduğu komisyonların tekrar gözlenmesi anlamı içermektedir ve raporunda İtalya, Yunanistan karşılaştırması yapması, Yunan işgalinde olanların çok açık şekilde ifade bulması ve tüm raporun hiç istisnasız ve tarafsız olarak hazırlanarak İngiltere lehine doğru içeriğe sahip olması ile Yunanistan'a ait yapılan genel değerlendirmeler, Yunanistan'a güvenilme teyidinde duyulan ihtiyaçtan da kaynaklanmış olabileceğini düşündürmüştür. Başka bir ifade ile başta İngiltere olmak üzere müttefikler, Yunanların Anadolu'da ne yapabileceği ile isteneni başarıp, başaramayacağına ve kendi çıkarlarına hizmet edip etmeyeceği bilgisine sahip değildir. Yine raporda açık şekilde yer bulan ifadelerle Yunan ordusunda kralcı ve Venizelosçu bir yapılanma olduğu ile işgalleri büyük çoğunlukla isteyen Venizelosçu lider ve komuta kademesi iyi niyetli olsa bile karakteristik yapıları gereği Yunanların, Türklere karşı çok büyük yağma ve katliama girişmişlerdir. Özellikle Aydın ilçe merkezini harabe haline getirmişlerdir. Raporda yaklaşık 3 bin Türk'ün öldüğü ve 25 bin kişinin de mülteci durumuna düştüğü de dile getirilmiştir.

Yunan ordusunun Batı Anadolu'da gerçekleştirdiği mezalim karşısında ortaya çıkan tabloyu araştırmak üzere Amerikalı Tuğamiral Bristol başkanlığında bir komisyon kurulmuştur. Luke'un raporunda Mezalim Komisyonu'nun çalışmalarının Yunan kuvvetlerinin katliamlarını yavaşlatma noktasında tesirli olduğu tespiti de yapılmıştır. Bu doğrultuda raporda, İzmir hapisanesinde kalan Türklerin yaşam şartlarında iyileştirme adımlarının atıldığı da ifade bulmuştur.

Raporun üzerinde durduğu önemli hususlardan birisi de Aydın'ın etnik yapısı ve nüfusu hakkında olmuştur. İngiliz subaya göre bölgede yaklaşık 40 bin kişilik bir kitle yaşamaktadır. Bunun dörtte üçü Türk geri kalanı ise Rum, Ermeni ve Yahudi kökenli azınlıklardır. Bu doğrultuda işgal öncesi iddia edilen Yunan söylemlerinin tamamen asılsız olduğu ortaya çıkmaktadır. Üstelik Yunanların propagandaları ile ileri sürdükleri Rumların zulüm altında olduğu gibi söylemleri, bilhassa iktisadi değeri yüksek olan incir üretimi ile uğraşan ve uzun yıllardır huzurla birlikte aynı bölgede yaşadıkları ifadeleri eşliğinde raporun söylemiyle tamamen bir uydurma olduğu ortaya çıkmaktadır. Luke'un raporda değindiği konular arasında Yunan ordusundaki gruplaşmalar da bulunmaktadır. Kralcılık ve Venizelosculuk çatışması altında yayılan bu hizipleşmeler Anadolu'daki Yunan kuvvetleri arasında dahi taraftar bulmuştur. Şöyle ki Kralcılar

Anadolu'daki işgalin devamından yana hoşnut değillerdi. Onlara göre en büyük düşman Trakya'daki Bulgaristan idi. Çünkü Türkiye'yi her zaman baş edebilecekleri bir düşman olarak görüyorlardı.

Kıdemli Yüzbaşı Luke'un raporunda cevabını aradığı sorular arasında Yunan ordusunun bölgedeki geleceğine ve işgallerin geleceğine ilişkin durum da yer almıştır. Bölgenin beşte dördüne Türk nüfusun hâkim olması Yunanlıların buradaki tezlerini tamamen çürütmektedir. Olası bir Yunan çekilmesinde onların yerine müttefik kuvvetlerden oluşan bir güç gelmeliydi. Böyle bir durumda canlanmaya başlayan Türk direnişi de dağılacaktı. Öyle ki Luke'a göre Türklerin İtilaf güçlerine olan inancı da yeniden tesis edilecekti. Yunan ordusunun kalma süresinin uzaması savaştan önce karşılıklı hoşgörü ortamı içerisinde yaşayan bölgedeki Rum ve Türk reayaları arasındaki duyguların da iyice birbirlerine karşı kışkırtılacağı dile getirilmiştir.

Luke'un özel olarak İngiltere'nin kullanımına hazırladığı ve özellikle Yunanların Anadolu'nun işgal sürecinde başarılı olup olmayacağı ile İngiltere'nin çıkarlarına hizmet etme doğrultusunda güvenilip güvenilmeyeceğine dair önemli ve tarafsız bilgiler sunan raporun sonuç kısmında iki önemli çıkarsamada bulunulmuştur. Bu okumaya katkı sağlayacak şekilde Yunanistan'ın Batı Anadolu'daki varlığını korumasının önünde iki önemli durumun varlığı dile getirilmiştir. Bunlardan birinci durum, Yunanların iddiası olan bölge nüfusunun, çoğunlukla Rum olduğu tezlerinin aksine Batı Anadolu ve Aydın Vilâyeti'nin baskın şekilde Türk-Müslüman oluşunun ifade edilmesidir. Bu bilgi çerçevesinde Yunanların, geniş ve nüfusu Müslüman Türk olan toprakların, kontrol altında tutulabilmesi, Yunan Hükümeti'ne hem insan hem de mali açıdan pahalıya mal olacağı belirtilmiştir. Ayrıca rapora, Aydın ve bölgesinin ilhakı durumunda ise cephe önündeki savaşın yanı sıra cephe gerisindeki yerel Türk nüfusla da mücadele etmek zorunda kalınacağı da eklenmiştir. Luke tüm ifadelerini, bölgede yükseldiğini gözlemlediği Türk Milliyetçiliği ile Çerkez Ethem gibi gördüğü yerel Türk Milis Kuvvetleri liderlerinin vatanı korumak için sergiledikleri kararlılıklarına dayandırarak ikna edici yönde bir rapor hazırlamıştır. İkinci önemli durum ve gerçek ise bölgenin ticari yapısı hakkında olmuştur. Bu noktada ekonomik değeri yüksek bir şehir olan İzmir'in kendi ekonomik hinterlandından ayrılamayacağıdır. Diğer bir ifadeyle İzmir şehrinin iç bölgelerle irtibatının kesilmesi şehrin önem ve ekonomik değerini yok edeceğidir. Rapora göre ise İzmir'e hapsolmuş bir Yunanistan için şehrin öneminin azalacağı ve ekonomik getirisinin bulunmayacağıdır. Çünkü iç kesimde yetiştirilen ürünlerin transit ulaşım merkezi olması boyutuyla İzmir'in ekonomik değeri artmaktadır.

KAYNAKÇA

A-Arşivler

TNA (The National Archives) İngiltere

TNA, CO 537/697: Harry C. Luke'un hazırladığı rapor.

B-Telif Eserler

Başak, Tolga (2013). *Türk ve İngiliz Kaynaklarıyla Mondros Mütarekesi ve Uygulama Günlüğü (30 Ekim-30 Kasım 1918)*. İstanbul: IQ Yayınları.

Bayar, Celâl (1968). *Ben de Yazdım*. İstanbul: Baha Matbaası.

Belen, Fahri (1983). *Türk Kurtuluş Savaşı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Berber, Engin (1997). *Sancılı Yıllar 1918-1922*. Ankara: Ayraç Yayınları.

Çelebi, Mevlüt (2002). *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Çelebi, Mevlüt (2019). Bir İtalyan Gazetecinin Kaleminden İzmir'in İşgali. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. S. XIX, s. 131-154.

Fromkin, David (1994). *Barişa Son Veren Barış*. (Çev. Mehmet Harmancı). İstanbul: Sabah Kitapları.

Ganuz, Hakkı Gürkan (2009). *Milli Mücadele Başlarında Aydın Sancağı (1919-1920)*. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Gökbel, Asaf (2005). *Milli Mücadelede Aydın*. Aydın: Kolalı Matbaası.

Güneş, Günver (2007). İzmir'in İşgali ve Aydın'daki Yankıları. *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 9, s. 23-55.

Jaeschke, Gotthard (1971). *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kurat, Yuluğ Tekin (1973). Batılı Kaynakların Işığı Altında İzmir'in İşgali Sorunu (15 Mayıs 1919). *VII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler II*, Ankara: TTK Yayını, s. 842-853.

Kurat, Yuluğ Tekin (1986). Yunanistan'ın Küçük Asya Macerası. *Türk Yunan İlişkileri Bildirileri*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Mccarthy, Justin (1998). *Ölüm ve Sürgün*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Müderrişoğlu, Alptekin (1990). *Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

- Öktem, Haydar Rüřtü (1991). *Mütareke ve İşgal Anıları*. Haz: Zeki Arıkan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özcan, Murat (2005). *Tarih İşığında Yunan Mezalimi*. İstanbul: IQ Kültür, Sanat Yayıncılık.
- Parlak, Türkmen (1982). *Yunan Ege'ye Nasıl Geldi*. İzmir: İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları.
- Sander, Oral (2003). *Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Şimşir, Bilal (1973). *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Taçalan, Nurdoğan (2007). *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tansel, Selâhattin (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya, I*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.
- Tansel, Selâhattin (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, I-IV*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (1989). *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*. Ankara: TTK Yayınları.
- Townshend, Charles V. F. (2019). *Esir Bir İngiliz Generalin Kaleminden Kütulamâre'de Esaret*. (2.b.), (Sadeleştiren: Recep Ahıshalı), İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Türk İstiklâl Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı* (1999). Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları
- Türk İstiklâl Harbi II/1, Batı Cephesi (Yunanlıların Batı Anadolu'da İstilâ Hareketine Başlamaları İzmir'in İşgali-Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkması-Millî Mukavemetin Kurulması (15 Mayıs-4 Eylül 1919), (1994)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türker, Hasan (1993). İzmir'in İşgali ve Salihli Cephesinin Kurulması. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.1, S. 3, s. 191-200.
- Türkgeldi, Ali Fuat (1948). *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*. Ankara: Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Ural, Selçuk (2002). Yunan Mezalimin Uluslararası Alanda Tescili. *Türkler Ansiklopedisi*, (c. 15, ss. 790-801), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.